

РОЗДІЛ 4 «ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО»

УДК 342.132.1

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-01-13

Воронков К. А.

*студент 2 курсу денної форми
здобуття освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності 081 “Право”
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОГАЛИНИ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ: ЇХ ВПЛИВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ

Одним з найбільш актуальних питань науки конституційного права сьогодні є проблема підвищення ефективності правового регулювання конституційних правовідносин. Одним з чинників, що негативно впливають на ефективність правового регулювання конституційно-правових відносин є наявність прогалин в конституційному законодавстві. Прогалини визначаються як негативне явище в конституційно-правових відносинах, і мають наслідком порушення прав людини або неможливість їх реалізувати на достатньому рівні. Метою статті є дослідження поняття прогалин в конституційному законодавстві, а також дослідження способів за допомогою яких можуть бути усунені прогалини при правовому регулюванні конституційних правовідносин. В статті досліджено поняття прогалин в конституційному законодавстві, досліджено шляхи, за допомогою яких може бути вирішено питання подолання прогалин в конституційному законодавстві, проаналізовано поняття аналогії права та аналогії закону та можливість їх застосування до конституційних правовідносин. У висновках визначено, що для забезпечення ефективності конституційно-правових норм важливо систематично аналізувати юридичні фактори, удосконалювати їх формулювання та усувати прогалини у конституційному законодавстві для створення стабільного та ефективного правового середовища.

Ключові слова: *прогалини, аналогія права, аналогія закону, конституційні правовідносини, конституційне законодавство.*

One of the most pressing issues in the science of constitutional law today is the problem of improving the efficiency of legal regulation of constitutional legal relations. One of the factors which negatively affect the efficiency of legal regulation of constitutional and legal relations is the presence of gaps in constitutional legislation. Gaps are defined as a negative phenomenon in constitutional and legal relations, and they result in violation of human rights or inability to realize them at a sufficient level. The purpose of the article is to study the concept of gaps in constitutional legislation, and also to explore the ways in which gaps in the legal regulation of constitutional legal relations can be eliminated. The article examines the concept of gaps in constitutional legislation, explores the ways in which the issue of overcoming gaps in constitutional legislation can be resolved, analyzes the concepts of analogy of law and analogy of law and the possibility of their application to constitutional legal relations. The author concludes that in order to ensure the effectiveness of constitutional and legal provisions, it is important to systematically analyze legal

factors, improve their wording and eliminate gaps in constitutional legislation to create a stable and effective legal environment.

Keywords: *gaps, analogy of law, analogy of law, constitutional legal relations, constitutional legislation.*

Постановка питання. Конституційно-правові відносини встановлюють зв'язок Конституції з ключовими соціальними процесами і представляють собою результат взаємодії норм конституційного права, а відповідно займають центральне місце в життєдіяльності суспільства, оскільки визначають засади функціонування держави, реалізації основних прав та свобод людини.

Одним з найбільш актуальних питань науки конституційного права сьогодні є проблема підвищення ефективності правового регулювання конституційних правовідносин, адже саме ефективне правове регулювання в праві відображає розвиток соціальної, правової та демократичної держави.

Одним з чинників, що негативно впливають на ефективність правового регулювання конституційно-правових відносин є наявність прогалин в конституційному законодавстві. Прогалини визначаються як негативне явище в конституційно-правових відносинах, і мають наслідком порушення прав людини або неможливість їх реалізувати на достатньому рівні. Прогалини можуть виникати з різних причин та мають різноманітний характер.

Прогалини можуть виражені як неясні або суперечливі формулювання в законодавстві, відповідно, у випадку коли конституційні норми мають неясне або суперечливе формулювання, це може призводити до різних тлумачень і розбіжностей при їх правозастосуванні, що одночасно пов'язане із зниженням ефективності правового регулювання, або взагалі відсутністю можливості правового регулювання того чи іншого питання. У зв'язку з чим актуальним та своєчасним є питання визначення механізмів подолання прогалин при правовому регулюванні конституційних правовідносин, оскільки ефективність правового регулювання буде завжди залежати від зменшення прогалин в законодавстві та від рівня на скільки швидко вони можуть бути усунуті. [1, с.76]

Аналіз наукової літератури. Важливий внесок у формування методології дослідження прогалин у праві та методів їх усунення зробили відомі вчені, такі як С. Бобровник, О. Колотова, С. Погребняк, П. Рабінович, О. Скакун, Ю. Матат, О. Москалюк, Т.О. Рябченко, Є. Харитонов та інші, розглядали питання подолання законодавчих прогалин у правозастосуванні. Проте, навіть при наявності численних наукових досліджень, спрямованих на вирішення питання подолання прогалин в конституційному законодавстві, питання щодо використання цього інструменту для усунення прогалин у конституційному законодавстві залишається об'єктом дискусій і потребує подальших досліджень.

Метою статті є дослідження поняття прогалин в конституційному законодавстві, а також дослідження способів за допомогою яких можуть бути усунені прогалини при правовому регулюванні конституційних правовідносин.

Виклад основного матеріалу.

С. Погребняк зазначив що прогалина у праві це є “незапланована неповнота” нормативно-правових приписів необхідних для вирішення конкретного випадку” [2, с.44]. Науковець визначає відмінність між поняттями прогалини у праві і прогалини в

законодавстві, визначаючи при цьому прогалини в законодавстві як відсутність регламентації правовідносин, а відповідно прогалини в праві визначив як відсутність жодної регламентації як в нормативно-правових актах, так і в інших джерелах права: звичаях, прецедентах та нормативно-правових договорах. При цьому, ним визначено припущення щодо того, що наявність прогалин в законодавстві рівнозначно прогалинам у праві, оскільки сучасна система джерел права в Україні характеризується значною роллю в ній законодавства.

І.А. Сердюк надав також схожі поняття прогалин в законодавстві і прогалин в праві. Згідно його визначення, «прогалини в праві – це повна або часткова відсутність правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для врегулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів у чинних джерелах об'єктивного права» [3, с.43]. Також він визначив поняття прогалин в законодавстві, згідно якого, «прогалини в законодавстві – це повна або часткова відсутність правових норм чи їх окремих елементів, необхідних для врегулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів у законах України, чинних міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також постановах Верховної Ради України, указах Президента України, декретах і постановах Кабінету Міністрів України, прийнятих в межах їх повноважень та відповідно до Конституції України та законів України.» . [3, с.43]

Іншими словами прогалини в праві і прогалини в законодавстві це наявна відсутність врегульованості правовідносин правовими нормами, що може виникати через змінюваність суспільних відносин, їх активний розвиток, а часто недосконалістю діяльності законотворців [4, с.68]. Дуже часто законодавець не передбачає виникнення нових суспільних відносин, які постійно знаходяться в своєму розвитку та постійно трансформуються і потрапляють під сферу правового регулювання.

Іноді сама необхідність нормативного врегулювання цих відносин виникає після того, як законодавець визначив межі регулювання, видаючи відповідні акти. Таким чином, правові норми, які могли б регламентувати нові відносини, інколи відсутні, іншими результатом чого маємо прогалини в законодавстві.

Визначення прогалин в конституційному законодавстві було надано Т.О. Рябченко, в якому науковиця зазначила, що прогалини в конституційному законодавстві являють собою повну або часткову відсутність нормативно-правового регулювання конкретної окремої групи суспільних відносин, що включені до предмету правового регулювання конституційного права. Наявність прогалини завжди зумовлює наслідки щодо її усунення, тобто необхідність прийняття нового нормативного акту або внесення змін до існуючого нормативно-правового акту. При цьому науковиця зазначила, що прогалини регулювання сфери дії конституційного права існують не в самій Конституції України, а в конституційному законодавстві, і є неминучими у зв'язку із виникненням нових суспільних відносин, проведенням державного реформування. [5, с.68-69]

Є.О. Харитонов відзначив, що наявність прогалин в конституційному законодавстві являє собою проблему (недолік), яка потребує відповідного вирішення. [6, с.72] З урахуванням того, що прогалини є недоліком законодавства і можуть наслідком мати порушення прав людини, необхідно зазначити, що прогалини в конституційному законодавстві ставлять питання про необхідність їх усунення. та про можливість використання аналогії для їх вирішення.

Розглядаючи питання прогалин в юриспроденції зустрічаються терміни «подолання

прогалин» та «усунення прогалин». Тут варто відзначити, що усунення прогалин можливо лише шляхом законотворчого процесу і внесенням змін в законодавства, що не завжди можна зробити швидко, оскільки процес прийняття нормативно-правового акту є доволі тривалим. Тому постає питання щодо подання прогалин у законодавстві, що може бути зроблено на рівні при правозастосуванні для чого використовується аналогія права і аналогія законодавства. [7, с.149]

Загалом виділяється декілька способів за допомогою яких може бути вирішено питання подолання прогалин в законодавстві – це: застосування аналогії права, застосування аналогії закону та субсидіарне застосування норм права. [8, с.37] Поняття аналогії та субсидіарного застосування норма права визначаються схожими, С.В. Завальнюк з цього приводу зазначає, що міжгалузєва аналогія за своєю суттю виражається в субсидіарному застосуванні норм права, і так само як і аналогія права, покликана подолати прогалини у правовому регулюванні, наявні в законодавстві. Науковиця у своєму дослідженні переконливо доводить, що у разі наявності схожих положень в окремій галузі права, або принципів галузі права, які б закладали засади регулювання тих чи інших відносин, можливе застосування принципів конституційного права [9, с.19], інших галузей права та принципів міжнародно-правового регулювання. Так, Конституційні суди при виправленні недоліків в кнституційному законодавстві здійснюють посилання на принципи загального характеру та конституційно-правові цінності як- от: верховенство права, людська гідність, здійснення розподілу повноважень влади та інше. [10, с.76]

Розглянемо питання аналогії більш детально. Аналогія права і аналогія закону не є суміжними поняттями і співвідносяться один з одним, оскільки обмежують один одного як нормами права так і принципами права. [11] Аналогія в загальному розмінні являє собою пошук нормативних приписів які є схожими за своєю суттю і застосування їх до ситуації яка не регулюється нормами права, або ж застосування принципів права до тієї чи іншої ситуації, яка не врегульована на рівні закону. Застосування аналогії завжди застосовується до кожної окремої визначеної ситуації і не одначає, що це буде застосовано і в інших аналогічних випадках.

Аналогія закону - це метод вирішення невирішених правових питань щодо існуючих прогалин на основі норм, які регулюють подібні суспільні відносини в межах однієї або іншої галузей права, при цьому застосовуються норми національного або міжнародного права.[11] Цей метод використовується переважно в рамках однієї галузі законодавства.

Аналогія закону застосовується у випадках, коли конституційні відносини не мають належного врегулювання в актах конституційного законодавства.

Аналогія права - це метод застосування загальних принципів законодавства до неврегульованих нормами права суспільних відносин. При цьому варто відзначити, що виконаристання аналогії права не завжди є обов'язковим, а також не має обов'язкових сталих положень у майбутньому. Важливість застосування аналогії права та її значення також визначає В.Колпаков. Досліджуючи аналогію права, при здійсненні адміністративного судочинства, вчений наводить думку, що конституційні принципи і засади права (аналогія права) мають затосовуватись при кожному розгляді окремої справи, що ««цементує» аргументацію судового рішення» і надає йому змісту переконливішого характеру. [12, с.50]

О. Москалюк у своєму дослідженні зазначає, що можливість застосування аналогії в конституційному праві прямо не передбачена. Проте, існує можливість застосування

аналогії в конституційному праві при дотриманні теоретико-нормативних застережень. При цьому, науковець робить виновок, що прогалини існують двох видів: одні можуть бути усунуті за допомогою аналогії закони при здійсненні конституційного контролю або при розгляді справи при поданні конституційної скарги з урахуванням конституційних цінностей, інші ж не можливо подолати за допомогою аналогії і можуть бути вирішені лише при зміні норм діючого законодавства. [13, с.95-98]

Аналізуючи обмеження використання аналогії, зокрема в конституційному праві, О. Москалюк зауважує, що "аналогія не може застосовуватися до норм публічного права, які спрямовані на обмеження прав та свобод громадян для забезпечення громадського порядку і безпеки". Він розглядає це як формальне обмеження, відзначаючи частину першу статті 19 Конституції України, де зазначено, що "правовий порядок в Україні базується на засадах, згідно з якими ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством". Ще однією формальною перешкодою, на думку О. Москалюка, є частина друга статті 19 Конституції України, яка забороняє визначення за аналогією додаткових повноважень органів публічної влади, їх посадових осіб, а також підстав і способів їхніх дій. [13, с.95-98]

Також, тут варто навести твердження С. Погребняка, який стверджує про наявність "презумпції припустимості аналогії", за його твердженням застосування аналогії для подолання прогалини можливо лише, якщо не буде існувати непереборна прогалина, яку не можливо усунути за допомогою аналогії, [2, с.48-49] зазначаючи при цьому, що аналогія не може бути застосована при вирішенні питань щодо обмеження прав та свобод громадян, заборона застосування аналогії в кримінальному праві, заборона визначення повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, або там де передбачено застосування прямо передбачених приписів, з неможливістю їх застосування до інших випадків.

Важливу роль при наявності прогалин в конституційному законодавстві відіграє Конституційний Суд України. У процесі вирішення справ щодо конституційності законів та інших правових актів, Конституційний Суд України стикається з завданням виявлення законодавчих прогалин. Якщо встановлено, що існує відсутність законодавчого врегулювання, особливо в контексті захисту прав людини, Конституційний Суд України не має повноважень для вжиття будь-яких заходів для їх заповнення.

Згідно Закону України "Про Конституційний Суд України" (ст. 7 Закону), Конституційний суд України має чітко визначені повноваження, які полягають у визначенні відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та Верховної Ради АРК положенням Конституції України, міжнародних договорів, законопроектів; офіційне тлумачення Конституції України тощо.

Тобто, фактично Конституційний Суд України не наділяється повноваженнями розгляду прогалин в конституційному законодавстві, а відсутність врегулювання того чи іншого питання не може слугувати підставою для конституційного провадження. [14, с.130]

Проте подолання прогалин може бути розглянуто Конституційним Судом України. Ю. Євтошук, аналізуючи практику розгляду справ Конституційним судом України зазначив, що Конституційний Суд України може визначити неконституційним нормативного правовий акт у випадку його неврегульованості, якщо наявність прогалини

не дозволяє реалізовувати особами свої конституційні права та існують порушення Конституції України, що виходить з обов'язку держави забезпечувати права людини. Тобто Конституційний Суд України не може ігнорувати законодавчі прогалини, оскільки його діяльність повинна бути заснована з урахуванням верховенства права, і заборони щодо констатації законодавчих прогалин в законі прямо не передбачено. [14, с.131-132] Так, Конституційний Суд України може виправляти недоліки в діяльності різних гілок влади, може передбачити дії законодавчої влади, встановити межі при здійсненні законодавчої діяльності у певній сфері і одночасно встановити напрямок подальших дій. [10, с.64]

Важливим є надання повноважень Конституційному Суду України щодо визнання відповідності Конституції України законопроектів, оскільки при написанні законопроекту і прийнятті його до розгляду часто його недоліки ще не виявлені, оскільки він не підлягає ще правозастосуванню [10, с.59], тож такий стан речей дозволить зменшувати кількість законодавчих прогалин і недоліків у правовому регулюванні.

Висновки. Недоліки у механізмах реалізації конституційних норм можуть породжувати правові прогалини та викликати негативні наслідки для демократії та правопорядку. Прогалини в праві є повна або часткова відсутність врегульованості нормами права певної групи відносин. Поняття прогалин в праві є ширшим поняттям аніж поняття прогалин в законодавстві. Прогалини в праві визначаються як відсутність нормативних приписів як в самому законодавстві, так і в інших нормативно-правових приписах. Такий стан речей наслідком має не можливість правового регулювання окремих відносин, що негативно впливає на ефективність такого регулювання.

Для забезпечення ефективності конституційно-правових норм важливо систематично аналізувати юридичні фактори, удосконалювати їх формулювання та усувати до мінімуму наявність прогалин у конституційному законодавстві для створення стабільного та ефективного правового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Matat Y. Legal analogy as a tool of overcoming gaps in the legislation. *Visegrad journal on Human Rights*. # 4 (vol.1). 2018. p. 76-80
2. Погребняк С. Прогалини в законодавстві та засоби їх подолання. *Вісник академії правових наук*. 2013. № 1. С. 44-56
3. Сердюк І. А. Поняття, що відображають повну або часткову відсутність правових норм чи окремих їх елементів, необхідних для врегулювання поведінки право-дієздатних суб'єктів: питання термінологічної визначеності та змістовної наповненості. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1, с. 40-44
4. Байрачна Л.К. Прогалини в праві як предмет судового контролю. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2023. с. 65-68. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/13.pdf
5. Рябченко Т.О. Прогалини в конституційному законодавстві. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 3. 2021. С. 67-70. URL: http://lsej.org.ua/3_2021/17.pdf
6. Харитонов Є. «Прогалини» у цивільному законодавстві: хиби правотворчості чи прийом законодавчої техніки. *Юридичний вісник*. 2013. № 1. С. 72–81
7. Погребняк О.С. Застосування оціночних понять у цивільному судочнстві як спосіб подолання прогалин в праві. *Європейські перспективи*. № 1. 2015. С. 147-153.

8. Чепульченко Т.О., Невечера С.А. Прогалини в праві та способи їх подолання в українському законодавстві. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 1(67) том 1. с. 34-40.
9. Завальнюк С.В. Співвідношення аналогії права й аналогії закону в цивільному праві. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 16 (2). С. 18-21
10. Ватаманюк І.В. Процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного суду України: дис. ... док-ра філософії: 081-Право. Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича. Чернівці. 2022. 180 с.
11. Колотова О.В. Прогалини у праві та шляхи їх подолання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Інститут держави і права ім. Корецького . Київ. 2010. 19 с.
12. Колпаков В. Колізії та прогалини в праві. Способи їх подолання в адміністративному судочинстві. Ерліхівський журнал. 2021. Вип. 5. С. 47-53
13. Москалюк О.В. Подолання прогалин в конституційному праві. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 95-98
14. Євтошук Ю. Роль конституційного судочинства захисті фундаментальних прав особи у випадках законодавчих прогалин. Вісник Конституційного суду України . № 1. 2019. с. 138-146

УДК 349.23/24:330.354

DOI: 10.32751/2617-5967-2024-01-14

Котлярова І. Ю.

здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти Східноукраїнського
національного університету
імені Володимира Даля, м. Київ

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У статті досліджується взаємозв'язок між цифровою економікою та цифровими трудовими відносинами. Зокрема аналізується вплив цифровізації на зміну традиційної структури та види трудових правовідносин. Зроблено висновок, що цифровізація суттєво змінює природу трудових відносин, вимагаючи оновлення правових норм та механізмів їх реалізації. Розглядаються зміни в сутності трудових правовідносин, що виникають внаслідок впровадження цифрових технологій, зокрема автоматизація процесів, дистанційна робота та використання цифрових платформ. Висвітлюється необхідність балансування між впровадженням нових технологічних можливостей та забезпеченням справедливих, безпечних і стійких трудових відносин. Зазначається, що трудове право ще не враховує повною мірою специфіку роботи з використанням інформаційних технологій, зокрема віртуальної праці, яка розвиває межі між віддаленою роботою за наймом і самозайнятістю. Особливу увагу приділено відмінностям у сфері соціального захисту, пов'язаним із різними формами трудових відносин, що виникають в умовах цифровізації. На основі законодавства України та міжнародних актів надано пропозиції щодо